

Juhana Stråhlman.

Vanhan Suomen kulttuuriryöntekijäin luku on supistunut varsin vähäiseksi, sillä tämä Venäjän valtakuntaan kuulunut maamme alue oli sekä alaltaan että väkiluvultaan pieni ja sen sivistyselämää rasittivat monet vaikeudet. Kirkonmiesten keskuudessa oli kuitenkin muutamia johtavia henkilöitä, jotka monin tavoin toimivat kotimaakuntansa kohottamiseksi; näistä eräs, Juhana Stråhlman, ansioitui varsinkin kirjallisella alalla.

Juhana Stråhlman syntyi Valkjärven kirkkoherran Kaarle Stråhlmanin vanhimpana poikana huhtikuun 23. p:nä 1749. Isä perehdytti poikansa lukemiseen ja myös latinaan sekä teologian alkeisiin. Vasta täyttäänsä 15 vuotta Juhana lähetettiin Viipurin katedraalikouluun suorittamaan sen oppikurssia. Luvut sujuivat moitteettomasti tässä hyväksi tunnetussa oppilaitoksessa, ja parin vuoden kuluttua Stråhlman helmikuussa 1767 varustettuna »cum testimonio honorifico» matkusti Turkuun aloittaakseen opintonsa sikäläisessä akatemiassa. Vainattomasti nuori Stråhlman suoritti siellä pääsy-tutkinnon ja sai dekaanilta P. A. Gaddilta todistuksen, jossa tutkittavan mainittiin olevan mm. »non solum in humanioribus sed etiam in variis scientiis egregie et solenter profectus». Stråhlmanin harjoittamista opinnoista tiedetään, että hän kuunteli mm. eksegetiikan ja teologisen siveysopin luentojen ohella myös fysiikan ja metafysiikan sekä professori J. Bilmarkin historian luentoja. Muistettava on, että suomen kielen dosentti K. K. Weman luennoi syksyllä 1768 suomen runo- ja proosakielen luonteesta; mahdollisesti Stråhlmanin oli kuuntelijana.

Kesäkuussa 1768 Stråhlman teki matkan Tukholmaan ja Upsalaan sekä tutustui Ruotsin elämään; hän tapasi mm. kuuluisaksi tulleen Karl von Linnén. Saman vuoden joulukuussa Stråhlman puolusti Turussa opettajansa Bilmarkin johdolla pro exercitio -tutkielmaansa, jonka aiheena oli »an climata in mores gentium influant». Mutta lupaavasti edistyneet maisterinluvut Stråhlmanin oli varojen puutteessa keskeytettävä ja opiskelijan palattava rajan yli kotimaakuntaansa, Vanhaan Suomeen.

Stråhlman tarttui nyt opetustyöhön. Hän tuli v. 1769 Viipurin katedraalikoulun opettajaksi ja v. 1773 sen vararehtoriksi. Mutta oppilaitoksella oli jatkuvasti rahavaikeuksia, ja sen vuoksi opettajat eivät kauan pysyneet viroissaan, vaan usein vaihtuivat. Parempaa toimeentuloa tavoittaen Stråhlmanin vihitytti itsensä v. 1780 papiksi ja siirtyi kotipitäjänsä kirkkoherraksi. Siinä toimessa hän pysyi elämänsä loppuun asti.

Stråhlman toimi Valkjärven kirkon esimiehenä kaikkiaan 60 vuotta. Tänä aikana rakennettiin seurakunnalle kaksi kirkkoa, toinen 1799 (sen tuhosi salama 1812) ja toinen 1826. Kun pitäjän lahjoitusmaiden talonpojat kävivät pitkällisiä rettelöitä, jopa kahakoitakin herrojaansa vastaan, oli Stråhlmanilla kirkon päämiehenä monenlaisia vaikeuksia. Usein hän itsekin joutui riitoihin pitäjäläistensä kanssa, väliin papinmaksuista, väliin muistakin asioista.

Kun piispa M. J. Alopaeus oli palannut v:n 1811 tarkastusmatkalta Viipurin läänistä, joka kohta sen jälkeen lopullisesti liitettiin muuhun Suomeen, hän kiitti Strählmania hyvin taitavaksi ja kunnolliseksi kirkon paimeneksi sekä uutteraksi viranhoitajaksi. Seurakuntansa esimiehenä Strählman tunsi hyvin pitäjäläistensä tarpeet, mutta vanhaksi käytyään hän muuttui originelliksi kirkkoruhtinaaksi. Moni valkjärveläinen on muistellut, miten »vanha tohtori» saattoi kylänlukusilla vitsoa lapsia käsille ja miten hän omituisilla ajopeleillä ajaa karautti kirkonmäelle.

Strählmanin nimi on kuitenkin paremmin säilynyt suomalaisen kansallishengen elähdyttämänä miehenä. Etenkin kirjoittamansa suomen kielioppi on tehnyt hänet kuuluisaksi.

Tiedossa ei ole, mikä Strählmanin johdatti kieliopin tekoon, mutta varmaankin jo Turussa saadun kansallisen herätyksen ensi sysäykset olivat omiaan muokkaamaan hänen mieltään tähän kirjalliseen työhön. Vähäiseksi ei ole myöskään arvioitava v. 1805 Viipuriin perustetun saksalaisen lukion virittämiä kotiseuduntutkimuksen harrastuksia. Etupäässä muualta kotoisin olevat, vierasmaalaiset opettajat kohdistivat täällä oppilaidensa huomion kotiseutuun. Ja opettajain omat painetut julkaisut, jotka käsittelivät Vanhan Suomen elämää, ilmeisesti kannustivat sivistyneistöä tarkastelemaan kotiseutunsa sivistysasioita, myös suomalaista kansaa ja sen kieltä. Kun Strählman näinä vuosina oleskeli ajoittain Viipurissa — hänet oli 1803 nimitetty kaupungin tuomiorovastiksi, vaikka hän joutui luopumaan tästä virasta —, on kutakuinkin varmaa, että hän on seurustellut sukunsa kotikaupungin säätyläisten kanssa. Näistä yliopettaja Ludwig Purgold yritti toimittaa suomalais-saksalais-venäläistä sanakirjaa ja julkaisi kotiseutukuvauksia, mm. suomalaisten joulunvietosta. Koulun tarkastaja August Thieme oli perehtynyt suomalaisten entisiin vaiheisiin, mm. heidän mytologiaansa, ja painattanut eräitä suomalaisia sananlaskuja saksalaisine käännöksineen. — Ei ole lainkaan liioiteltua olettaa, että Porthanin Turussa suorittama elämäntyö kuvastui myös rajantakaisessa Viipurissa, tiedetään hänen olleen kirjeenvaihdossakin siellä asuvain tuttaviensa kanssa. Kielioppinsa esipuheessa Strählman sanookin: »Tosin sekä kanslianeuvos ja ritari Porthanin erinomaiset tiedot suomen kielestä että myös hänen suomalaiselle kirjallisuudelle omistamansa ahkeruus oikeuttivat kaikkia isänmaanystäviä mitä iloisimpiin odotuksiin nähdä hänen korjaavan tämän puutteen (suomen kielen tutkimuksen alalla); mutta kuolema, joka yllätti hänet tässä työssä, teki tyhjäksi tämän kauniin toiveen, ilman että vähäisintäkään hänen työstään olisi päässyt julki-suuteen.»

Vanhan Suomen historiassa muodostui käänteentekeväksi Suomen sota 1808—1809, jonka seurauksena oli Viipurin läänin yhdistäminen Suomeen 1811. Tapaus herätti maakunnan sivistyneistön keskuudessa suurta iloa, mikä kuvastuu riemukkain sanoin esim. Strählmanin pojan Kaarle Theodorin runossa »Uuden vuoden toivotus Vuonna 1812». Henkisellekin elämälle antoi tuo vaiheikas aika runsaasti lupauksia. Luultavasti J. Strählmaniakin on jouduttanut kieliopin teossa tämä suotuista,

innoittava aika, jota Vanhassa Suomessa elettiin. Marraskuun 27:ntenä 1816 hän sai valmiiksi teoksensa esipuheen Valkjärven pappilassa, muutamia viikkoja aikaisemmin pietarilainen sensori oli hyväksynyt sen painettavaksi, ja niin vielä samana vuonna Pietarissa ilmestyi »*Finnische Sprachlehre für Finnen und Nicht-Finnen, mit Beziehung auf die Aehnlichkeit der finnischen Sprache mit der ungarischen, und einem Anhang von finnischen Idiotismen und Vergleichung der finnischen und ungarischen Etymologie, mit einem Auszuge in diesen Sprachen verwandter Wörter. Verfasst von Johann Strahlmann . . .*»

Jo työvaiheessaan kielioppi oli herättänyt huomiota. Vuotta ennen sen ilmestymistä siitä oli kirjoitus »Bruchstück aus einer neuen finnischen Grammatik» J. H. Rosenplänterin toimittamassa aikakauskirjassa »Beiträge zur genaueren Kenntniss der estnischen Sprache» (4. H., Pärnu 1815, s. 80—95).

Kielioppia kirjoittaessaan Stråhlmanilla oli esikuvana aikaisemmin julkaistut suomen kieltä käsittelevät teokset, joista hän mainitsee Barthold Vhaëlin kieliopin (1733) sekä Daniel Jusleniuksen sanakirjan (1745). Molemmat kirjat olivat muuten jo Stråhlmanin aikana käyneet hyvin harvinaisiksi.

Stråhlmanin kielioppi on peräti 280-sivuinen. Mutta se ei sisällä sanotavasti edistystä Vhaëlin kielioppiin verraten muussa kuin siinä, että se on edeltäjäänsä laajempi. Äänne- ja oikeinkirjoitusoppia ei voi pitää onnistuneena. Kun Vhaëllillä oli taivutusopissaan kaksi deklinaatiota, on Stråhlmanilla neljä. Verbien taivutuksessa on uutta futuurin esiintyminen, se kun mainitaan suomen kieliopissa nyt ensi kerran. Konjugatioita on neljä. — Stråhlman oli kuitenkin huono teoreetikko; monet tiedot ovat virheellisiä, eräät muodot kummallisia, ja metodi puuttuu. Kieliopin parhaana ansiona on pidetty sitä, että se saksankielisenä pitkän aikaa oli melkein ainoa ulkomaalaisten lähde heidän perehtyessään suomen kieleen ja että siinä esitetään verbien kielteinen taivutus.¹

Kielioppinsa loppuosan Stråhlman on omistanut suomen ja unkarin sanojen vertailuun. Siinä hänellä oli apuna kertomansa mukaan syntyperäinen unkarilainen, hovineuvos, tohtori Orlay, joka rohkaisi Stråhlmania tähän työhön ja osoitti hänelle eräitä unkarilaisia teoksia (Franciscus Páriz-Pápai: *Dictionarium Latino-Hungaricum*; Melibaeus: *Der Ungarische Sprachmeister*; Sámuel Gyarmathi: *Affinitas Linguae Hungaricae cum Linguis Fennicae Originis Grammaticae Demonstrata*, 1799). Viimeksimainittu tutkimus on ollut lähinnä Stråhlmanin vertailujen tukena, jopa suoranaisena osviittana, sieltä hän on ottanut mm. *kala* ja *käsi* -sanojen taivutuskaavat. Kun Gyarmathin sanavertailut käsitteivät neljäntäkymmentä sivua, esittelee Stråhlman suomen ja unkarin yhteisiä sanoja latinalaisine käännöksineen kolmisen sataa, niistä melkoinen osa sellaisia, jotka nykyinenkin tutkimus hyväksyy etymologiseksi sukulaisiksi.²

¹ E. N. Setälän lausumia mielipiteitä luennollaan v. 1898; tiedot on ystävällisesti minulle maininnut prof. V. Tarkiainen.

² Dosentti Lauri Hakulista kiitän kieltä koskevien seikkojen selvityksestä.

Kieliopin esimerkkisanastoa värittävät huomattavalla tavalla teki-jän kotipitäjän murre-sanat ja muut murteellisuudet, esim. *haamuilla* (katsella ympärilleen), *höplitä* (hölletä), *nihkaantua* (nääntyä), *vivahtaa* (äkkiä näkyä), *väsääntyä* (vähetä), *kahakylväjä* (huorintekijä), *vettynyt* (juopunut), *laatia* (jutella), *pyri!* (interjektio, saksaksi 'packe dich'), *veljää* (yks. partit. sanasta *veli*). Suomen muihinkin murteisiin Strählman on kiinnittänyt hieman huomiota, esim. Valkjärvellä sekä kirjakielessä käytetty *metzä*-sana äännetään hänen tietämänsä mukaan Savossa *messä* ja Hämeessä *mehttä*. Kielelnäytteiksi Strählman on ottanut kuutisen sivua (77) sananlaskuja ja vertauksia saksalaisine käännöksineen. Näillä on sikäli merkitystä kansanrunouden keruun historiassa, että ne ovat varhaisimpia itäsuomalaisia keräyksiä ja julkaisuinkin ensimmäisiä, ainoastaan viipurilaisten August Thiemen (1810) ja Jaakko Juteinin (1815, 1817) kokoelmat ovat Strählmanin kielelnäytteitä aiempia. Sananlaskut ovat varmaankin peräisin julkaisijan kotiseudulta, minkä todisteena ovat eräät valkjärveläiset murre-sanat (esim. *mantzikka*) ja sanontatavat. Tässä yhteydessä mainittakoon, että Strählman on pannut muistiin jokusen kansanrunon, mm. Jaakko Pontuksesta, jotka Ad. Neovius on painattanut. — Kulttuurihistoriallisesti mielenkiintoinen on kieliopin ennakkotilajain luettelo, jossa mainitaan mm. joukko Vanhassa Suomessa ja Inkerissä sekä muuallakin asuvia sivistyshenkilöitä, kuten pappeja, lukkareita, raatimiehiä ja lääkäreitä.

Teoksensa Strählman omisti keisari Aleksanteri I:lle, jolle hän uskollisuuttaan vakuuttaen lausuu mm.: »Jokaisen kansan kieli on sen kallis, kiistaton omaisuus, sen kehittäminen ja kansan valistaminen käyvät käsi kädessä. Oikeudenmukaisesti olisi näin ollen myös pitänyt suomen kielen, laajalle levinneen ja kelpo kansan kielen hyväksi tehdä tähänastista enemmän. Mutta samoin kuin [tuo] kansa oli vaillo omaa yhteiskunnallista valtiosääntöä, niin olivat myös vieraat kielet syrjäyttäneet sen kielen niin, että kieliopillinen opetus siltä puuttui kokonaan. Siksi se on kotimaassaan vain käytännössä tunnettu ja on jäänyt ulkomailla tuntelemattomaksi.»

Silloinen Suomen-komitea luovutti Strählmanin teoksen majestee-tille, sitä ennen saatuaan kolmelta Turun akatemian professorilta kiittä-vät lausunnot siitä. Ansioidensa palkinnoksi tekijälle myönnettiin 1817 Vladimirtähdistön 4. luokan ritarimerkki ja yksinoikeus 15 vuoden kuluessa sekä julkaista että myydä suomen kielioppia. Samana vuonna keisari soi Strählmanille niinikään teologian tohtorin nimen ja arvon.

Kun Juteini sai v. 1818 valmiiksi kielioppinsa, lähetti Strählman seuraavana vuonna Turun akatemialle laajan kirjelmän, jossa moitti Juteinin teosta ja jonka mottona oli »Metitur se quisque suo modulo ac pede. Horat.»

Kuitenkin Strählmanin oma kielioppi joutui ennen kuulumattoman ankaran kritiikin alaiseksi. R. v. Becker kirjoitti 1819 »Mnemosyneen» (n:ot 3—4, 6, 8, 18—19, 24, 33, 38—39) laajan tutkielman Strählmanin kieliopin puutteista ja virheellisyyksistä. Strählman vastasi näihin syytöksiin samassa lehdessä 1819 ja 1820 (1819: 98, 101—102; 1820: 3, 9, 51—52), joten tieteellisluonteinen väittely muodostui pitkäköksi ja perusteelliseksi. Ilmeistä on, että Strählmanin teos jo omana aikanaan

todettiin epäkypsäksi, jopa heikoksikin. Mutta se oli kenties omiaan jouduttamaan niitä suomen kieleen kohdistuneita tutkimuksia, joita suorittivat esim. R. v. Becker, A. J. Sjögren ja J. Juteini.

Kieliopin ilmestyminen huomattiin ulkomaillakin. Rasmus Rask kirjoitti Suomen matkansa jälkeen Rasmus Nyerupille maaliskuussa 1819 ja selosti ystävälleen Vanhan Suomen sivistyselämän muutoksia sen tultua liitettyksi muuhun Suomeen. Kirjeessään hän sanoo: »Hedelmät ovat myös jo tulleet esille. Viipurissa kirjoitettiin ensiksi *Finnische Sprachlehre* von Johan Strahlmann (alias Stråhlman) St. Petesburg 1816, joka on kuitenkin melko sekava, virheellinen eikä parasta saksaa tyyliltään».¹ »Wiener Jahrbücher»-aikakauskirjassa v. 1820 pidetään Stråhlmanin kielioppia Juteinin kielioppia huonompana. Niinikään »Intelligenz-Blatte der Jenaischen Litteratur» huomaa teoksen: muudan Unkarista lähetetty kirjoitus lausuu siitä kiittäviä sanoja. — Pariisilaisen »Revue encyclopedique»-aikakauskirjan elokuun numerossa 1821 Ph. Golbéry arvostelee lyhyesti Stråhlmanin työtä pitäen kirjan puutteena sitä, ettei tekijä ollut käyttänyt Martiniuksen eikä Vhaëlin kielioppeja eikä liittänyt teokseensa lainkaan lukuharjoituksia; ansiona Golbéry piti suomen ja unkarin sanavertailuja.

Kieliopin ilmestyttyä näyttävät Stråhlmanin harrastukset suuntautuneen muihinkin kirjallisiin töihin. Vuonna 1822 hän painatti Pietarissa kirjasen »Ueber Erwartungen im Betreffe der finnischen Sprache und ihrer Litteratur», missä esitti kritiikkiä edellisenä vuonna ilmestyneestä A. J. Sjögrenin suomen kielopista sekä arvosteli J. Juteinin kielioppia, R. von Beckerin Turun Wiikko-Sanomissa käyttämää murretta ja K. Renvallin tutkielmaa »Dissertatio de signis relationum nominalium in lingua fennica». Sjögren vastasi 1822 Stråhlmanille A. Oldekoppin toimittamassa »St. Peterburgische Zeitschriftissa» ja turkulaisessa »Mnemosynessä» (p. 327—347).

Stråhlman innostui myös kotiseutunsa tutkimukseen. Kansallismuseossa on tallella lyhyt pitäjänkertomus »Topografisk Beskrifning öfwer Walkjärvi socken i Wiborgs län Äyräpää härad» (1825). Niinikään Karl K. Tigerstedtin käsikirjoituskokoelmassa (Helsingin yliopiston kirjastossa) on säilynyt eräitä Stråhlmanin käsikirjoituksia, jotka kertovat kirjoittajansa suuresta mielenkiinnosta F. P. v. Knorringin Vanhaa Suomea kuvaavaan teokseen; siihen Stråhlman on kirjoittanut v. 1835 30 sivua täydennystä.

Vanhan Suomen historia oli näinä vuosina joutunut useiden historioitsijoiden tutkimusten kohteeksi, niinpä G. E. Platenin, A. Chr. Lehrbergin, Gabriel Reinin, A. J. Hippingin ym. teokset olivat laajentaneet maakunnan vaiheiden tuntemusta. Stråhlman syventyi tutkimaan Viipurin läänin kouluoloja ja v. 1835 hän ilmoitti »Borgå Tidningissä» tilattavaksi teoksensa »Skolinrättningarne i Viborgs län efter landets öfvergång under ryska regeringen». Mutta tilaajien vähälukuisuuden vuoksi tutkimus ei päässyt ilmestymään; vasta hänen kuolemansa jälkeen samaan lehteen (1841: 62—63) on painettu siitä osa.

¹ Breve fra og til R. Rask I (Køb. 1941) s. 403. Kirjeen on Nyerup julkaissut (»Magazin for Reseiagtager I», 1820).

Vielä 90-vuotiaana Stråhlman julkaisi »Morgonbladetissa» (1839: 39—41, nimim. —?) historiallisen kirjoitelmansa »Några ord om Jämerna och särdeles om ett af Novgorodernas krigståg emot detta folk» ja »Borgå Tidningissä» (1839: 76) »Om jämerna». Näiden tutkielmien syntyyn lienevät lähinnä vaikuttaneet pietarilaisen akateemikon Aron Christian Lehrbergin tärkeä teos »Untersuchungen zur Erläuterung der älteren Geschichte Russlands» (1816), jossa on laaja luku »Ueber die Wohnsitze der Jemen; ein Beitrag zur Geschichte Neu-Finnlands», sekä A. J. Sjögrenin »Ueber die älteren Wohnsitze der Jemen» (1832).

Suomen Talousseuran jäsenenä Stråhlman kirjoitti kotipitäjänsä oloista seuran julkaisuihin (Underrättelser II: 6, 1824) vastauksia talouselämän aloilta tehtyihin tiedusteluihin, mm. peltoviljelystä, kaskeamista, pellavan viljelystä ja työpäiviä koskevista kysymyksistä.

Vähäpätöinen on Stråhlmanin v. 1834 vaimonsa hautajaisiin sepitämä ruotsinkielinen sururunno, jonka hän itse suomensikin (Suru-Weisu Doctorin Puolison Frouan Elisabeth Strohlmanin, Syndyneen Tawastin, Pois eron yli, eteen pandu Osan ottailen Sukulaisillen ja ystävillen, Hänen Hautamisessansa Walkjärven pappilassa s: 26 p: Tammik: 1834, Murhelliselda Mieheldänsä Johan Strohlmannilda, Pyh: Raam: Doct. Kihl. Prov: ja Riddarilda. Ruotzista Suomexi käännetty).

Juhana Stråhlmanin elämä päättyi tammikuun 16. pnä 1840. Kuollessaan hän oli 90 vuoden ikäinen. »Sanan Saattaja Wiipurista» sanoo nekrologissaan: »Paljo oli siis hänellä vuosia, mutta eipä ne vielä hänen hartioitansa suuresti painostelleet, sillä sairautta ei hän tuntenut ennenkuin 2:tena päivänä kuolemansa edellä ja senkin ainoastaan voimansa vähenemisestä, waan pysyi sittenkin vielä wirkkuna hamaan loppunsa asti. Niinpä kuiwaa hongaltakin kuiwalla, mehuttomalla, kasetetulla kankaalla oksa toisen perään juuresta latwaan; mutta latwa itse, sata suwea nähnyt, talwen toisenkin tuntenut, kaitsee vielä kauwan weristäwänä ja mehuwana kainalossansa kaswawia puolen sadan wuotisia kumppanita kohdenwarteisina wesoina, siihen asti kuin hänkin kallistuu kedolle pitkällen. — Samalla muotoa Tohtori Stråhlman wainajakin, jolla pitkä ikä ei ollut ainoana kaunistuksena, waan toimellisuus, wakuus, rakkaus järjestykseen ja totuuteen, rakkaus omaan maahan ja äidin kieleen ja wanhuudessakin vielä lakkamatoin halu tiedon walon lewittämiseen.»

Juhana Stråhlman oli ehtinyt kotipitäjänsä kirkon esimiehenä tehdä huomattavia palveluksia seurakunnalleen ja samalla myös edistänyt suomalaisuuden pyrkimyksiä Vanhassa Suomessa. Hänen saavutuksensa kirjallisuuden alalla muodostuivat tosin vähäisiksi, mutta kielioppinsa välityksellä hän on jakanut tietoa suomen kielestä silloiseen sivistyneeseen maailmaan. Siksi hän kiistattomasti ansaitsee Etelä-Karjalan merkkimiehen nimen.

SULO HALTSONEN

Lähdekirjallisuutta: (Nekrologit »Sanan saattaja Wiipurista» 1840: 6 ja »Borgå Tidning» 1820: 20); S. Sirenus: »Vanhan Suomen» kirkon palauttaminen Suomen kirkon yhteyteen (S. Kirkkohist. S. Toim. 11, 1913); J. M. Salenius: Walkjärven pitäjän kertomus, Hki 1870; sama: Valkjärven pitäjän kirkollisista ja papillisista oloista (Kuopion kl. lys. kert. 1901—02).